ಸೋಮನಾಥಪುರದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು

ಎಂ.ಪಿ. ಮಹದೇವಯ್ಯ

ಸೋಮನಾಥಪುರದ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಬಹಳ ಪ್ರಮುಖ ವಾಗಿವೆ. ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ, ದತ್ತಿ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಈ ಶಾಸನ ಗಳ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾಲದ ಆರ್ಥಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇದು ಹೊಯ್ಸಳ ಮೂರನೆಯ ನರಸಿಂಹನ ಶಾಸನ.[1] ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ತೇದಿಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಒಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೯, ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೭೬. ಸೋಮಯ್ಯ ದಂಡನಾಯಕನ ಸೋದರಳಿಯಂದಿರಾದ ಮಲ್ಲಿದೇವ ದಂಡನಾಯಕ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಕೇತಯ ದಂಡನಾಯಕರು ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆಪುನಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ ಗಳನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಈ ಶಾಸನ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಶಾಸನವೂ ಇದೇ ರಾಜನ ಕಾಲದ್ದು. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳೂ ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇವೆ[2] ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿಯು ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸೋಮದಂಡನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೋದರಳಿಯಂದಿರಾದ ಮಲ್ಲಿದೇವ ದಂಡನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕಕೇತಯ ದಂಡನಾಯಕ ಅವರುಗಳ ವಿಷಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನಗಳ ಮಹತ್ವ, ಅವು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸುವ ಮಾಹಿತಿ ಗಳಿಂದ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು.

ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತೋಟ, ಗದ್ದೆ, ಬೆದ್ದಲು, ಕಾಲುವೆ, ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೋಟ, ಗದ್ದೆ, ಬೆದ್ದಲು ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಅಂಶ ಇತರ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಲುವೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ವಿಶೇಷ ಗಮನ ವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅನೇಕ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಂದಾಯ ತೆರಿಗೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪದಗಳಾದ ಸುವರ್ಣಾಯ, ಸಿದ್ಧಾಯ, ಸೇಸೆ, ಮಳಬ್ರಯ, ಅಪೂರ್ವಾಯ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ರಾಜ್ಯದ ಆದಾಯವನ್ನು ಧಾನ್ಯಾದಾಯ ಮತ್ತು ಸುವರ್ಣಾಯ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲನೆಯದು, ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಂದಾಯ, ತೆರಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದವಸ-ಧಾನ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಅವಕಾಶವಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ ಅಂದರೆ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯದ

1 ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ : (ಪರಿಷ್ಕೃತ) ಸಂಪುಟ-೫, ಸಂಖ್ಯೆ ೮೮.

2 ಅದೇ : ೯೭

ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಮತ್ತು ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಚಲಾವಣೆ ಬಲು ಕಡಿಮೆ ಇತ್ತು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಆ ಕಾಲದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರಕಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುವರ್ಣಾಯ ಎನ್ನುವ ಪದವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೂ, ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷ ೬೦-೭೦ ಸಾರಿ ಕಂಡುಬರುವ ಗದ್ಯಾಣ, ಹಣ, ಹಾಗ, ಬೇಳೆ ಎಂಬ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೇನೂ ಕೊರತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ, ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಾದ ಗದ್ಯಾಣ, ಹಣಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ನಾಣ್ಯಗಳ ಚಲಾವಣೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಯ ಎನ್ನುವುದು ಭೂಕಂದಾಯ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇದು ಮನೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಡಾ|| ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[3] ಸೇಸೆ ಎನ್ನುವುದು ತೆರಿಗೆ. ಸೇಸೆ, ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ, ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮಳಬ್ರಯ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ತೆರಿಗೆಯ ಹೆಸರು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಪೂರ್ವಾಯ ಎನ್ನುವುದೂ ಒಂದು ತೆರಿಗೆಯ ಹೆಸರು.

ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿವಿಧ ನಾಣ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅವೇ ಗದ್ಯಾಣ, ಹಣ, ಹಾಗ ಮತ್ತು ಬೇಳೆ. ೬೧ ಗ್ರೇನ್ ತೂಕದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳೇ ಇವರ ಗದ್ಯಾಣಗಳು. ತಲಕಾಡುಗೊಂಡ ಹಾಗೂ ನೊಳಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ ಎಂಬ ಬರಹವುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಚಿನ್ನದ ಗದ್ಯಾಣಗಳು ದೊರಕಿವೆ[4]. ಗದ್ಯಾಣದ ಹತ್ತನೇ ಒಂದು ಭಾಗದ ನಾಣ್ಯವೇ ಪಣ ಅಥವಾ ಹಣ. ಇದರ ತೂಕ ೬ ಗ್ರೇನುಗಳು. ಒಂದು ಪಣಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಾಗಗಳು ಅಂದರೆ ಅದರ ತೂಕ ಒಂದುವರೆ ಗ್ರೇನ್‌ಗಳು. ಬೇಳೆಯ ತೂಕತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಸಲಗೆ, ಬಳ್ಳ, ಕೊಳಗ ಮತ್ತು ಮಾನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಅಳತೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಇದ್ದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇವರು ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಎನ್ನುವುದು ವಿದಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಊಟ ಉಪಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ಈ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅಕ್ಕಿ, ಹಿಟ್ಟಿನ ಅಕ್ಕಿ, ಎಣ್ಣೆ, ಎಳ್ಳು, ತುಪ್ಪ, ಮೊಸರು, ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು, ಗೋಧುವೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಉದ್ದು, ತೊಗರಿ, ಕಡಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳೆಂದರೆ ಹುಗ್ಗಿ, ಚರು, ಚಕ್ಕುಲಿ, ಪಕ್ವಾನ್ನ ; ಹುಗ್ಗಿ ಎಂದರೆ ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಹೆಸರುಬೇಳೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಅನ್ನ (ಪೊಂಗಲ್). ಅದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ. ಚರು ಅಂದರೆ ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅನ್ನ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಚಕ್ಕುಲಿಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಉಂಟು. ಪಕ್ವಾನ್ನ ಗೋಧಿಯಿಂದ ತಯಾರಾಗುವ ಅಡಿಗೆ. ಬಹುಶಃ ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ಗೋಧಿಯ ರವೆಯಿಂದ ತಯಾರಾಗುವ ಭಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ದೇವಾಲಯದಲಿ ಹಾಗೂ ಮನೆಗಳಲಿ

---

3 ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ : ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ ೪೦೨ : ಎ.ಕ. ೭, ಶಿಕಾರಿಪುರ ೧೧೨

4 ಡಾ|| ಎ.ವಿ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ : ಕಾಯಿನ್ಸ್ ಆಫ಼ ಕರ್ನಾಟಕ, ಪು. ೯೮

ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಏಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೆರೆಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಆಗಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೇ ನಿಯಮಿಸಿ ಆತನಿಗೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಡಕೆ ಮತ್ತು ವೀಳ್ಯ ದೆಲೆಗಳು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಎಣ್ಣೆ ನೀರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀಗೇಕಾಯಿಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಾ ಲಯದಲ್ಲಿ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ಕಸ್ತೂರಿ, ಕುಂಕುಮ, ಗೋರೋಚನಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೋಸ್ಕರ ಬಿದುರಿ ನಿಂದ ಮಾಡಲಾದ ಚಿಬ್ಬಲು, ಹೆಡಗೆ ಮತ್ತು ಗೆರಸಿ ಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಆರತಿಗೆ ಮತ್ತು ದೀಪಕ್ಕಾಗಿ ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದೇ ರೀತಿಯ ದೀವಟಗೆಯ ಬತ್ತಿ ಯನ್ನೂ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪಟ್ಟೆ, ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ ಅಂದರೆ ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರವೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ದೇವರ ವಸ್ತ್ರ ಅಂದರೆ ದೇವರ ಬಟ್ಟೆ. ಸೀರೆ ಕೇವಲ ಹೆಂಗಸರ ಬಟ್ಟೆ ಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ ಎರಡು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸೀರೆಯನ್ನು ಪುರುಷದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಳಗುಂದ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸೀರೆಗಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ದಾಗ, ಅದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಎಂದಾಗ ಬಹುಶಃ ಅದು ಇನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗಮನಿಸ ಬೇಕಾದ ಅಂಶ.[5]

ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉತ್ಸವಗಳು ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನ ಹೆಸರಿಸುವುದು ಪವಿತ್ರ-ಚೈತ್ರ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಉತ್ಥಾನದ್ವಾದಶಿ, ಶ್ರೀ ಜಯಂತಿ, ದೀಪಾವಳಿ, ನವ ಗ್ರಹಹೋಮ, ಮಂಡಲೋದ್ಧಾರ, ಪುಣ್ಯಾಹವಾಚನ, ಕಳಶ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಕರ್ಪೂರದಾರತಿ, ಅರಿಶಿನದ ಓಕುಳಿ, ಪಾರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸೇವೆಗಳೂ, ಪೂಜೆಗಳೂ ಇಂದಿಗೂ ಆಚರಣೆಯ ಲ್ಲಿವೆ. ಹೊಸ ವರುಷದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಅಂದರೆ ಚೈತ್ರ ಮಾಸದ ಯುಗಾದಿಯ ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯವರೆಗೆ ಪವಿತ್ರ ಚೈತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಉತ್ಥಾನ ದ್ವಾದಶಿ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಬ್ಬ-ತುಳಸಿಯ ಮದುವೆಯೆಂದು ಕೆಲವರು, ಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಕೆಲವರು ಇಂದಿಗೂ ಈ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಜಯಂತಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ಪಂಚಮಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಪೂಜೆ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆಯು ತ್ತಿರುವ ಹಬ್ಬ. ದೀಪಾವಳಿಯ ದೀಪಮಾಲಿಕೆಗಾಗಿ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬು ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಈ ಹಬ್ಬ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪದ ಹಬ್ಬವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ನವಗ್ರಹ ಹೋಮ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಾಹ ವಾಚನ ಇಂದಿಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಪೂಜೆ. ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಓಕುಳಿ ನಡೆಯುವುದು ಇಂದಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಸಂಭ್ರ ಮದ ಹಬ್ಬ. ಅದು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯು ತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅರಿಶಿನವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದತ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಗಮ ನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಕರ್ಪೂರದ ಆರತಿ, ಪಾರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳು. ಪಂಚಾಮೃತ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ದೇವರಿಗೆ ಪಂಚಾಮೃತ ಅಭಿಷೇಕ ಮತ್ತು ಸೇವೆ ಮಾಡು ವುದು ಇಂದಿಗೂ ಜನಜನಿತವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸೇವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಈ ಶಾಸನವು ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧ ಲೇಪನ ಸೇವೆ ಹಾಗೂ ಧೂಪಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅನೇಕ ಸೇವೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನಗಳು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸು ವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲೂ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ.

---

5 ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ : ಸೋಷಿಯಲ್ ಲೈಫ್ ಇನ್ ಮಿಡಿವಿಯಲ್ ಕರ್ನಾಟಕ ; ಪು. 33

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಾರರು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಂಬಳಗಳೂ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಅವರುಗಳು ಯಾರೆಂದರೆ, ಅಡುಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಆಚಾರ್ಯರು, ವೈಷ್ಣವರು. ಪುರಾಣವಾಚಕರು, ನಂಬಿಗಳು, ಶೃಂಗಾರದವರು. ಅಂದರೆ ದೇವಾಲಯದ ಅಲಂಕರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವರು; ಪರಿಚಾರಕರು, ಅಪ್ಪಣೆಯವರು ಅಂದರೆ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರು; ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುವವರು, ಶ್ರೀಗಂಧವನ್ನು ತೇದು ಒದಗಿಸುವವರು, ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸುವವರು, ಸೇನಬೋವ, ಮುದ್ರೆಯವರು, ಭಂಡಾರದವರು ಅಂದರೆ ಹಣವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು, ಭಟ್ಟಗುತ್ತರು ಅಂದರೆ ದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಕರ್ಪೂರದಾರತಿಯವರು, ರಂಗವಾಲೆಯವರು ಅಂದರೆ ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟಿನಲ್ಲ ದೇವಾಲಯುವನ್ನು ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವವರು. ಮಾಲೆಗಾರರು ಅಂದರೆ ಪೂಜೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೂವಿನ ಹಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವವರು, ದವಸಿಗರು ಅಂದರೆ ದೇವಾಲಯದ ಅಡಿಗೆಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ದವಸ-ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವವರು, ಗಾರೆ ಕೆಲಸದವರು, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವರು, ದೇವಾಲಯದ ಚಿನ್ನ-ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಕುಂಬಾರರು, ಮೊಖರಿಗಳು ಅಂದರೆ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ಸ್ಥಾನಿಕರು, ಬಡಗಿಯವರು ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರವರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪೂರ್ಣ ಅವಧಿಯ ನೌಕರರಾಗಿದ್ದು ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ಣ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಷ್ಟೊಂದು ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳ ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಸೋಮನಾಥಪುರದ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ೩೦೦ ಜನ ಅಂಗರಕ್ಷರು ಇದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ನಾಯಕ ಅಥವಾ ಮುಖಂಡನೂ ಇದ್ದನು. ಯಾವ ಯಾವ ದೇವಾಲಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಜನ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು ಕಾಯಬೇಕು ಎನ್ನುವುದೂ ಕೂಡ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ದೇವಾಲಯವು ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇವು ಸೋಮನಾಥಪುರದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದಾದರೂ, ಇಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರಣ ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ.